

УДК 005.21:005.332.4

СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Кривобок Катерина Володимирівна, старший викладач кафедри Менеджменту та бізнесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Анотація — В статті розглядається сучасні аспекти щодо визначення сутності управління адаптаційними процесами в зовнішньому середовищі. Запропоновано шляхи удосконалення управління адаптаційними можливостями підприємства за допомогою підвищення його конкурентних переваг в умовах зовнішнього середовища.

Ключові слова — адаптаційні можливості, конкурентні переваги, стратегічне управління, адаптивне управління, стратегія розвитку.

В сучасних умовах господарювання адаптивність підприємства до мінливості ринку набуває вирішального значення. Інтуїтивність керівництва не надає можливості своєчасно вирішувати виникаючі проблеми. Підприємства машинобудування за розміром частіше за все відносяться до середніх або великих, що суттєво ускладнює процес їх адаптації у ручному режимі. Це пов'язано із значною різноманітністю асортименту товарів та послуг, великою чисельністю співробітників, роботою підприємства на різних сегментах ринку і країнах або континентах світу, використання різноманітних валют тощо.

В науковій літературі пропонується багато напрямів та пропозицій щодо вдосконалення системи адаптування підприємства до умов мінливого зовнішнього середовища. В. Пономаренко [6; 21] пропонує вдосконалювати механізм визначення стратегії підприємства завдяки чому буде здійснено пристосування до змін. [2] акцентує увагу на розробці економіко-

математичних підходів до уточнення напрямів планування і стратегії розвитку підприємств. Р. Фатхутдинов [3] досліджував адаптивність системи, тобто її можливість нормально функціонувати (відповідно визначених параметрів) при змінні впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства. [4] опрацьовував узгодженість діяльності в середині підприємства (адаптація працівників до вимог машинного процесу) та його пристосування до умов зовнішнього середовища (коригування промислової діяльності за допомогою фінансових трансакцій). Він був впевнений що, будь-яка неузгодженість в системі призводить до великих втрат.

Питання адаптації та адаптивності розглядалися також й іншими, багатьма вітчизняними й зарубіжними вченими-економістами, серед яких: Р. Акофф [2], А. Максимович [3], О. Пастухова [3], Й. Шумпетер [4], В. Ячменьова [6] та інш. Але більшість з них у результатах своїх досліджень використовують поняття «адаптація» та «адаптивність» як синоніми, при цьому не розрізняючи ці поняття та не зосереджуючи увагу на тому, яке з понять у якому випадку слід або доречніше використовувати.

Р. Акофф у своїй роботі [3] зазначає, що адаптація до швидких змін у зовнішньому середовищі вимагає від нас швидкого та значного корегування того, що ми робимо, і того, як ми це робимо. Як висловився видатний дослідник менеджменту [2], керівники тепер повинні управляти порушеннями безперервності, а зміни в управлінні стали головною турботою тих, хто з цим пов'язаний. Автор [4] зосереджує увагу, що «в процесі адаптації особливого

значення набуває системність функцій управління, під якою розуміється не тільки взаємоузгодженість між собою таких функцій, як планування, організація, контроль і мотивація, а й відповідність оперативній реалізації даних функцій стратегічному плану розвитку підприємства» [1]. Тому, найкращий спосіб реагування на зміни – це постійний контроль над ними, якому необхідно приділяти багато уваги.

На думку Є. Пастухової [3] термін адаптація має складну внутрішню структуру, яка вміщує функціональні та процесні складові, які характеризують сутність адаптації і складаються із наступних основних елементів:

1. Адаптивні ознаки – забезпечують виживання системи та її адаптацію до конкретних змін зовнішнього середовища (якісні особливості та властивості системи; сукупність характеристик для забезпечення цілісності системи; збалансованість системи тощо);

2. Адаптивність – здатність системи успішно пристосовуватись до змін у зовнішньому середовищі (потенціальні можливості системи; здатність до оновлення та самовдосконалення; гнучкість внутрішнього середовища системи);

3. Адаптивні процеси – забезпечують трансформацію соціально-економічної системи та її підсистем відповідно до вимог зовнішнього середовища.

Автори [2, 3, 4, 5] розглядають адаптацію як процес накопичення та використання інформації для досягнення (забезпечення) оптимального стану системи та її поведінки в умовах невизначеності.

Дослідження терміну «адаптація» доведе, що сьогодні не існує єдиного підходу до його визначення. Науковці та фахівці розглядають його як процес пристосування, зміни параметрів, складових і самої системи загалом. Цей термін використовують як для визначення процесу, так і для результату. Тому умовно всі підходи можна згрупувати наступним чином [6, с. 16]: адаптація як процес; адаптація як зміна параметрів; адаптація як потенціал; адаптація як

сукупність форм та методів; адаптація як механізм; адаптація як модель; адаптація як економічна категорія; адаптація як процес накопичення та використання інформації.

Більшість авторів, роботи яких нами було досліджено, адаптацію підприємства розглядають як процес або пропонують визначення терміну «процес адаптації». М. Буднік у своїй праці «Адаптація промислових підприємств до ринкових умов господарювання» [4, с. 5-18] досліджує особливості процесів адаптації підприємств машинобудівної галузі та обґрунтовує послідовність наступних етапів процесу адаптації: 1) діагностика відповідності стану внутрішнього середовища підприємства його зовнішньому середовищу; 2) реалізація системи моніторингу середовища; 3) впровадження заходів щодо адаптації суб'єктів підприємницької діяльності. Погоджуючись з тим, що процес адаптації містить названі етапи, слід зауважити, що такий підхід є занадто загальним та не достатнє враховує особливості управління цим процесом у мінливих умовах зовнішнього середовища.

У результатах своїх досліджень [1, с. 5-6] зосереджує увагу на важливому аспекті – адаптація являє собою процес реалізації управлінських рішень, спрямованих на зміну внутрішнього середовища суб'єкта підприємницької діяльності. Але не приділяє достатньої уваги питанням здатності підприємства до адаптації, що є визначальним чинником виживання соціально-економічної системи. Однак, особливої уваги заслуговує запропонована вченими система показників, що характеризують адаптивність підприємства з урахуванням різних аспектів його функціонування.

Автор [6, с. 8-10] розглядає особливості пристосування підприємств до змін зовнішнього середовища на прикладі аграрної сфери. Процеси адаптації передбачають застосування ключових поведінкових стратегій сільськогосподарських підприємств. У результатах своїх досліджень Л. Панкратова обґрунтовує методику оцінки рівня

адаптивності сільськогосподарських підприємств до змін зовнішнього середовища, яка заснована на сукупності показників, що мають суттєвий вплив на діяльність підприємства. Вона сформулювала ієрархію рівнів управління в процесі адаптації, що надає змогу визначити алгоритм процесу адаптації підприємств до умов середовища, але запропонована методика ґрунтується на ключових індикаторах фінансової сфери діяльності підприємства, що на нашу думку є недостатнім.

Плановий результат адаптації буде досягнуто за умови мінімуму неузгодженості стану підприємства із зовнішнім середовищем, який визначається рівнянням бажаних значень показників-індикаторів стану підприємства до фактичних. Однак, у підприємства не завжди достатньо ресурсів для досягнення бажаних значень показників-індикаторів, тому встановлюються потенційно можливі або планові їх значення.

У якості ефективних інструментів для розвитку підприємства як відкритої стаціонарної соціально-економічної системи сучасні вчені та практики рекомендують використовувати синергетичні концепції управління. При такому підході підприємство розглядається як соціально-економічна система, яка самоорганізовується та саморозвивається, а управління нею передбачає узгоджене застосування методів спрямованої дії та природних процесів самоорганізації. Таке складне адаптивне управління підприємством можливо реалізувати тільки з використанням комплексного підходу, який передбачає застосування різних методів і потребує наявності інтегрованого механізму розвитку підприємства як системи, яка самоорганізовується.

Адаптація промислового підприємства до змін нестійкого зовнішнього середовища це складний процес, який неможливо реалізувати без формування сучасної організаційно-економічної системи адаптації підприємства. Основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень мають стати результати

моніторингу з використанням показників-індикаторів, які характеризують тенденції змін.

Список використаної літератури

1. Адаптивные модели в системах принятия решений: Монография / под. ред. Н. А. Кизима, Т. С. Клебановой. – Харьков : Издательский дом «ИНЖЕК», 2007. – 368 с.
2. Акофф Р. Планирование будущего корпорации. – Перевод с английского. Общая редакция и предисловие доктора экономических наук В. И. Данилова-Данильяна. – М., 1985. [Електроний ресурс]. – Режим доступа: http://gtmarket.ru/files/book/Russell_Ackoff_Creating_the_Corporate_Future.pdf
3. Пастухова Е. А. Адаптация экономической системы к изменениям внешней среды / Е. А. Пастухова. Научный журнал. Современные наукоемкие технологии. [Електроний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=22812>
4. Раевнева Е. В. Адаптивное управление поведением предприятия: категориальный базис / Е. В. Раевнева, Е. Н. Кучерук // Бизнес-Информ. – 2007. – № 6. – С. 122–130.
5. Соколова Л. В. Организационно-экономичне забезпечення адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища : автореф. дис. на здобуття наукового ступеню доктора екон. наук : 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / Соколова Л.В. – Д., 2006. – 34 с.
6. Ячменьова В. М. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність» / В. М. Ячменьова, З. О. Османова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2010. – № 684 : Проблеми економіки та управління. – С. 346–353.

Автори

Кривобок Катерина Володимирівна, старший викладач кафедри Менеджменту та бізнесу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, (krivobokkv@gmail.com).

Тези доповіді надійшли 04 лютого 2019 року.

Опубліковано в авторській редакції.